

формуванню навичок здоров'язберігаючої поведінки, як основи здорового способу життя, розвиток психологічної культури, і навичок саморегуляції особистості.

Література:

1. Безруких М. М. Здоров'язберігаючих школа / М. М. Безруких. - М. : Психолого-соціальний інститут, 2004. - 240 с.

2. Гамаюнова А. Н. Компетенція здоров'язбереження в структурі професійної компетентності бакалавра психолого-педагогічного образования / А. Н. Гамаюнова // Международный журнал экспериментального образования. – М., 2011. – № 3. – 192 с.

Морщакова О.С .

к.філос.н., доцент кафедри психології
і соціальної роботи ЮФ ТНЕУ

КОНТЕКСТУАЛЬНІ ВИМІРИ ОСОБИСТОСТІ: ТВОРЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОСТІ ЛЮДИНИ

Постмодерністичний ракурс феномену культури змістовно виявляє серед її специфічних характеристик таку, як орієнтація на *контекстуальність* (пізнання явища у його взаємовідносинах, процес творення образу людини чи речі з увагою до їхнього контексту), що «репрезентує» світ людини, його змістові ознаки. В цьому сенсі контекстуальність є тлумаченням людської суб'єктивності, де людина виступає проектом, образом, сенсом людського «Я» в культурі, із проявами й вірогіднісними включеннями можливостей, випадковостей, екзистенційних виборів. Контекстуальність як формотворчий принцип оприявлення суб'єктивності людини полягає у дбайливому творенні сутнісної самодіяльності людини, а як процес індивідуалізації суб'єктивного «Я» у культурі постмодерну виявляє сутнісні характеристики людини – монади, її цілісність і унікальність. *Віднайти індивідуальну суб'єктивність, створити її – головна тема сучасної культури.*

Серед напрямів дослідження широкої проблеми творення особистісного світу людини в світі соціуму й культури, виявлення інтенціонального світу можливостей особистості, її самоздійснення й самотворення, доречно виокремити *контекстний підхід*, зумовлений впливом теоретичних концепцій Ю.Лотмана і М.Бахтіна; а також: *культурологічний підхід* В. Медушевського, Ю. Чекана; *соціокультурний підхід*, відображений у роботах Б.Ананьєва, І.Кона, О.Леонтьєва; *вітакультурний підхід* А.В.Фурмана, *ціннісний підхід* М.Арановського, Є.Басіна, М.Лохтіна та ін. Зазначені підходи представляють певні комплекси теоретико-методологічних підвалин, здатних розширити дослідницькі можливості сучасної соціогуманітаристики, синтезувати дані оцінок реальності, історичні факти і перспективи, що дозволяє сучасній науці осмислювати предметні сфери новітніх наукових розвідок, окреслювати світоглядні детермінанти розвитку культури і особистості у контексті формування нових культурних пластів буття.

Світоглядні й ментальні характеристики епохи й культурної ситуації теоретично осмислені з позицій філософії (Ж.-П.Сартр, А.Камю, Е.Фромм, Ш.Муньє, М.Каган, М.Бердяєв та ін.);

Психологічні аспекти індивідуальності та особистості, психології творчості, морально-естетичних позицій особистості-митця висвітлені у працях із загальних проблем психології (Б.Г.Ананьєв, А.А.Бодалєв, А.М.Леонтьєв, Л.С.Виготський, В.П.Тугарінов та ін.).

Феномен особистості, можливості самореалізації й самоактуалізації людини стали об'єктом теоретичного дискурсу у вітчизняній науковій думці: О.А. Андріянова, І.Е. Бекешкіна, Є.К. Бистрицький, Г.Г. Ділінгенський, О.Ю. Донченко, О.С. Ключєв, І.С. Кон, Ф.Т. Михайлов, Ю.В. Петров, І.І. Резвицький, М.К. Рибалкін, Ю.В. Романенко, Е.В. Соколов, В.К. Шаховський, Н.В. Хамітов та ін. На думку цих вчених, розвиток особистісного начала є нерозривно пов'язаним із творчими задатками і можливостями їх реалізації, а значить, виявлення потенціалу особистості є здатністю до творчості. Тобто, можна стверджувати, що творча активність для людини пов'язана з динамікою її системотворчих якостей та складає підвалини процесу її діяльнісної самоактуалізації.

Контекстуальний погляд на особистість як систему смислів, діяльнісної й творчої активності, з перебігом історії набував нових специфічних рис; саме світогляд Відродження утвердив новий ідеал людини – особистість, яка усвідомлює свою соціальну й духовну автономність, незалежність свого світосприймання, свободу волі і мислення, що лягло в основу сучасного тлумачення феномену особистості.

В Новий час відбуваються кардинальні зміни в поглядах на особистість. Кожна людина розуміється як самодостатня особистість, наділена автономною волею. Будь-яка особистість володіє гідністю і цінна сама по собі. Людина має повне право бути індивідуальністю, тобто незалежною від соціуму особистістю, яка вміє зберігати гідність в будь-яких умовах. Особливо яскраво це питання було висвітлено у німецькій класичній філософії та естетиці романтизму (І.Кант, І.Фіхте, Ф.Шеллінг, В.Шіллер, І.Гете, Г.Гегель). У подальшому значний внесок у розуміння провідної ролі особистісного начала в людській життєдіяльності здійснили А.Шопенгауер, Ф.Ніцше. Так, А.Шопенгауер тлумачив увесь світ як волю та уяву людини (світ набуває смислу лише в людському вольовому відношенні до нього), Ф.Ніцше розглядає буття як стихійне становлення внаслідок притаманного всьому живому потягу до самоутвердження, поняття „життя”, „воля до влади” охоплюють буття в його динамічності, а також і світ людських пристрастей, і інстинкт самозбереження, й енергію, що рухає світ.

Людина ХХ-го століття усвідомлюється не просто як мікрокосмос, неповторність, а як втілення духу Всесвіту, і тому, як неосяжна, безмежна у своєму духовному вдосконаленні. Вона представлена як така, що володіє усіма багатствами індивідуальності, і, разом з тим, пов'язана із планетарним розумом.

Постмодерністична естетика “фрагментувала” людину, зробивши її нетотожною самій собі. Пліуральний, естетизований суб'єкт, що безперервно змінюється – продовження наділеної цими властивостями реальності. Криза особистісного начала стала однією з супутніх характеристик свідомості і культури постмодернізму. Авангардистська перспектива всебічного розвитку закладених у людській природі можливостей, виховання Homo universale,

Боголюдини змінюється в постмодернізмі прагненням до формування чуттєвості, до плюралізму та відмінностей, акцентуацією на нескінченному сплетінні випадковостей та можливостей. Постмодернізм представив суб'єкта як колаж: «моє Я – це міради Я»; «моя особистість, яка являється мені в результаті самоспостереження, як дещо незв'язане представляється і зовнішньому спостереженню, яке складається з нескінченного числа “я”–сутностей».

«Особистість – це не об'єкт, нехай навіть найдосконаліший, який, як і всі інші, ми пізнавали б ззовні. Особистість – єдина реальність, яку ми пізнаємо й водночас створюємо зсередини. З'являючись скрізь, вона ніде не дана заздалегідь» – так визначає особистість один із фундаторів французького персоналізму Е. Муньє, для якого особистість є вищою цінністю людського існування. Вчений розділяє індивіда і особистість. Індивід – це егоцентрично-замкнене Я. Особистість – це Я, що перебуває в творчому саморусі, «особистість – це прорив до істинного спілкування зі світом» [7, 34-35].

Феномен особистості представлений зарубіжною філософською думкою ХХ століття у якості суб'єкта творчості; істоти, яка здійснює свій вибір й «приречена» на свободу; людини, яка перебуває у конкретних обставинах життєвої ситуації й здатна до творення нових світів тощо. (Ж.-П.Сартр, А.Камю, Ф.Мартен, А.Маслоу, Е.Фромм, В.Франкл, М.Хайдеггер, Е.Муньє та ін.)

Контекстуальний підхід, в якому представлені філософські узагальнення феномену особистості, акцентує увагу на розгляді особистості як вищого рівня прояву індивідуального, досягнутого на певному етапі розвитку людського індивіда через формування унікальної системної єдності його біологічних і соціальних рис. Індивідуальний досвід перевтілюється в соціальний і в культурі з'являються нові позиції і феномени, які закріплюють цей досвід. Будь-які зміни в культурі виникають лише завдяки творчій активності людини-суб'єкта, людина, яка є витвором культури, разом з тим, є її творцем.

Творення суб'єктивного світу людини в культурі розуміється Ж.Бодріаром як конструювання нової самореференціальної реальності, симуляційний процес творення артефактів, за якими приховане небуття [2, 51]. Смысл глобальної трансформації культури вбачається, на думку сучасних культурологів, в стрімкому зрощенні авангардних видовищних технологій з принципом анонімності влади, яка спирається на пряму комерційну вигоду. На сьогоднішній день культура в усе більшій степені стає об'єктом поки що слабо інтегрованих „культурних інженерій” (Г.Г.Копилов), а людина в більшій мірі починає залежати не від колективного минулого, а від експертних конструктів майбутнього. Водночас, не дивлячись на спалахи „віртуальності” в сучасній культурі, її смислові орієнтири спрямовані на модель суб'єктивності людини як кардинальну світоутворюючу схему[3, 114].

Важливою передумовою творення суб'єктивності людини в культурі є здатність людини піднятися до усвідомлення внутрішніх пружин і механізмів розвитку культурної форми, – тобто зрозуміти *контекст творення*, – певного історичного системоутворення, в якому відбуваються процеси особистісного зростання. Форма культури подібна до явища природи, з неї не можна вийти,

її не можна зламати, вона може тільки сама себе вичерпати із закінченням певної історичної епохи.

Відомий культуролог Альфред Кребер наголошував на тому, що кожна культура являє собою єдність стилю, або форми, що об'єднує всі її матеріальні і духовні утворення: архітектуру і технологію, фізичні концепції й живописні школи, музичні твори і математичні досягнення, форма культури – не продукт техніки або освіти, це атмосфера духовності даної епохи [4, 225]. Осягаючи внутрішній зміст культурної форми, або її *контекст*, людина-суб'єкт визначає себе як творця. Людина, що усвідомлює або відчуває внутрішній імпульс культури, *контекстуально мислить*, створюючи нові сюжети, образи, які переростають межі суб'єктивного змісту особистості, об'єктивуючись у смислах інтерпретуючих концепцій. Контекстуальність виступає формотворчим принципом персоніфікації особистісного світобачення та світовідношення й сутнісної самодіяльності людини. Суб'єктивність людини є для неї самоцінною й самореферентною, лежить в основі розвитку особистісного начала, визначає динаміку світоглядних трансформацій особи, її діяльнісну самоактуалізацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / Ж. Бодріяр; пер. з фр. В. Ховхун. – К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2004. – 230 с.
2. Выготский Л.С. Психология развития человека /Л.С.Выготский. – М.: Изд-во Смысл; Эксмо, 2005. –1136 с.
3. Копылов Г.Г.От культур – к инженерным мирам / Г.Г.Копылов // От массовой культуры к культуре индивидуальных миров: новая парадигма цивилизации: Сборник статей. – М.: ИНИОН, 1998. – 400с.
4. Кребер А. Стиль и цивилизации / А.Кребер // Антология исследований культуры. Т.1. Интерпретации культуры. – Спб, 1997. – 270с.
5. Могильний А. Культура і особистість / А.Могильний. – К.: Вища школа, 2002. – 303.
6. Морщакова О.С. Єдність культури і особистості: феномен творчості / О.С.Морщакова //Психологія і суспільство. – 2006. – №3. – С. 70-80
7. Мунье Э.Персонализм / Мунье Э. – М.: Институт научной информации по общественным наукам, 1993. – 130 с.
8. Фурман А.В. Ідея і зміст професійного методологування:[монографія]/ А.В.Фурман. – Тернопіль:ТНЕУ, 2016. – 378 с.